

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 189. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296705344.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Herr Panthakaks Historie

9

navnlig: ved navn. - *Panthakak*: af græsk: pånta kakå, alt er ondt; jf Ewalds egen forklaring s. 33. - *Canalen*: kanalen omkring Christiansborg Slot. - *Spanske-Kappe(r)*: et strafferedskab bestående af en trætønde, der blev sat ned over synderens overkrop, idet hovedet stak ud gennem et hul foroven. Synderen måtte derefter vandre rundt i byens gader under opsyn. - *Lectier*: forelæsninger. - *Jøde*: ofte pengeudlåner eller ågerkarl. - *Bi-Ord*: her adjektiver (tysk: Beiworter).

10

Epicuræer: tilhænger af den græske filosof Epikur (341-270 f.Kr.), hvis tænkning kredsede om betingelserne for sjælelig lykke. I banaliseret betydning (som her): livsnyder. - *F****: Ewald har oprindeligt skrevet Friderichsstadt, navnet på en by ved Ejderen, men siden retoucheret det. - *Halv-Ermer*: ærmer af fint lærred, som kun dækkede underarmene. - *et andet Menneske*: et normalt, sundt menneske.

11

paatvang sig hende: trængte sig ind på hende. - *rette Kùchleins*: gode kyllinger (nemlig under Guds vinger). - *de sidste Tider*: tiden umiddelbart før verdens undergang. - *kyste*: kyssede. - *Marschlandene(s)*: marsklandene, den sydvestjyske Vadehavskyst.

12

billig: rimelig. - *taugt*: tiet.

13

Perioder: sætningskæder. - *laconisk*: kortfattet, -*fortryder*: ærgrer. - *Vittighed*: intelligens. - *Speckhøker*: spækhøker, viktualiehandler. - *deponerer*: bliver student, -*finde vi vel Raad hertil*: får vi nok lejlighed dertil (nemlig til selv at træde frem i teksten).

14

Væklager og Herzens Seufzerlein: Jammerklager og Små Hjertesuk, titler på datidens vidt udbredte andagtsvers og rimede bønner. - *et Sodoma*: en syndig by. Iflg. 1. Mosebog kap. 19 besluttede Gud at udlette byerne Sodoma og Gomorra som straf for indbyggernes syndighed. Den gudfrygtige mand Lot og hans familie, som boede i Sodoma, fik dog lov til at forlade byen før katastrofen. - *Lucifers Døttre*: djævelens døtre, -*forvendte*: abnorme. - *Zoar... paa Loths Forbøn*: Da den gudfrygtige Lot forlod Sodoma (jf ovenfor), havde han svært ved at gå og kunne kun nå til en lille by i nærheden. Denne by, som siden kaldtes Zoar, skånedes Gud på Lots forbøn. - *som Korah og Datan*: Iflg. 4. Mosebog kap. 16 blev Kora og Da-tan opslugt af jorden, fordi de gjorde oprør mod Moses under israelitternes ørkenvandring. - (Silke-) *Adriener*: egentlig andriener, vide, fodlange damekjoler. - *Peccadill*: lille synd. - *soeret*: svoret. - *Sententser*: sætninger, også bibelsteder. - *en fuldkommen Job*: en uheldig sortseer. Job (i Jobs Bog, Gamle Testamente) er en from og lykkelig mand, som Gud 190 imidlertid sætter på prøve ved at lade alle tænkelige ulykker hjemsege ham. Job bliver først bitter over den grusomhed og ondskab, som han nu ser omkring sig, men opgiver siden at gå i rette med Guds vilje og genvinder da sin lykke.

15

en ubequem Materie: et uegnet stof - *vittig*: intelligent, forstandsklar. - *Sions ... Aarvaagenhed*: det stridende Jerusalems årvågenhed (Sions datter er bibelsk billedtale for Jerusalem), omtrent: Guds børns vågne beredskab mod det onde. - *Salomo*: Davids søn og efterfølger som konge over Israel, død ca. 930 f. Kr. Berømt for sin visdom. Iflg. overleveringen forfatter til blå. Prædikerens bog i Gamle Testamente, hvor altids forfængelighed udpensles.

16

Hoved-Tøy: hovedtøj, hovedpynt. - *det femte Bud*: Du må ikke slå ihjel, jf 2. Mosebog kap. 20. - *Cananiteme*: kana'anæerne, et folk som Gud iflg. 5. Mosebog kap. 7 påbød israelitterne at udrydde. Han advarede dem samtidig mod at overtage k.s falske gudsyndelse. - *Cartousche*: Louis Domini-que C. (1693-1721), fransk røverhøvding. - *Aretin*: Pietro Aretino (1492-1556), italiensk forfatter, bl.a. af de pornografiske *Ragionamenti (Hetæresamtaler)*, 1534-36. - *Edelmann*: Johann Christian E. (1698-1767), tysk forfatter af rationalistisk prægede, antikirkelige skrifter.

17

Jomfrue Slip-slop: figur i Henry Fieldings (1707-54) roman *Joseph Andrews* (1742). En næsvis og hyklerisk kammerjomfru. - *den Veder-Styggelighed*, --- *som Lots Døttre begik*: blodskam. Iflg. 1. Mosebog kap. 19 var Lot alene med sine to døtre efter ødelæggelsen af Sodoma og Gomorra (se n.t. s. 14). Døtrene drak da Lot fuld og sov hos ham på skift for at blive be-svangret.

18

klæde sit Barn ud i Fandens Lignelse: I folkelige fremstillinger optræder Fanden tit som junker, iført baret med vajende hanefjer, jf Goethes *Faust*, 1. del vers 1538. - *Hanrey*: hanrej, bedragen ægtemand - *Beelzebub*: Beelze-bul, djævelen. - *Staaevær*: stavvær, en høj og stiv genstand, her åbenbart et hovedtøj. - *Vi vil... tilbage*: hentydning til Lots historie i 1. Mosebog kap. 19 (se n.t. s. 14). På trods af Guds forbud vendte Lots hustru sig om for at se Sodomias ødelæggelse. Som straf blev hun forvandlet til en saltstøtte. - *Sæt(tet)*: hovedtøj, som blev sat op med nåle.

19

Til Pølen og Puten: til pølen og hullet, dvs. helvede. - *betænksom i*: tøvende med hensyn til. - *kjærlingagtig*: kællingagtig.

20

Madame Kuchleins Haand ...: hentydning til 1. Mosebog kap. 16, hvor Gud siger om Ismael, at hans hånd skal være imod alle og alles hånd imod ham.

21

et Aftryk, af den store Menniske-Ven: et træk i Panthakaks sjæl, som genspejler Jesu sindelag. - *Philantroper*: godgørende mennesker.

22

nedstreifet: strøget ned. - *Korteer*: kvarter. - *Tubus*: latin: rør, her stjerneikkert. - *runde Taarn*: Rundetårn i København rummede på Ewalds tid, som i dag, et astronomisk observatorium. - *altfor hellige,...*: for hellige til at bryde sig om lærdom.

23

Betjentere: embedsmænd. - *talte af Fornuften*: var rationalister, altså 191 ugudelige. - *sex Miile*: godt 45 km. - *Conrector*: medforstander, vice-rector. - *Misocosmus*: græsk: Verdenshader. - *afsagtere*: mere svoren. - *ventelig*: sandsynligvis. - *hypochondriske*: præget af indbildt sygdom og pirrelighed. - *nymodigt*: nymodens.

24

Dette har al Anseelse af en mørk Tale: Dette ser helt uforståeligt ud.

25

en Virkning ... Aarsag: Hentydning til et hovedpunkt i G.W. Leibniz' (1646-1716) og hans elev Chr. Wolffs (1679-1754) filosofi, nemlig læren om, at alt eksisterende udøver en virkning, hvorfor også alt har en årsag. Et givet fænomens årsag er den »nødvendige og tilstrækkelige« forklaring på fænomenet. Den første og tilstrækkelige årsag til verden er Gud Se i øvrigt s. 63 f

26

Q.E.D.: Quod Erat Demonstrandum: latin: hvilket var at bevise; slutfor-mel i logisk bevisførelse. Oprindelig fra den græske matematiker Euklids Geometriens begyndelsesgrunde, ca. 300 fKr. - *rimeligt*: sandsynligvis. - *Vid. supra*: Vide supra (latin): se ovenfor. - *Men Gudforstaaer os, sagde Fader P anså*: let tillempet citat fra forordet til G.W. Rabeners (1714-71) satire *Antons Panssa von Mancha Abhandlung von Spruchwörtern (Satiren, 1764, IV s. 26)*. - *a priori og posteriori*: latin: ud fra det forudgående og det efterfølgende, dvs. ud fra logikken og ud fra erfaringen. - *dersom ikke Vanen ... blev jaget ud*: hentydning til et berømt sted hos den romerske digter Horats (65-8 f.Kr.): Naturam expellas furca, tamen usque recurret (*Epistola I, 10,24*), oversat: Jag naturen ud med forken, den kommer dog altid igen. - *uefterrettelig*: utilregnelig.

27

Machine: maskine. - *Den ærgerlige Krønike af H***: H**s skandalekrønike. - *Primaner*: elev i øverste

klasse, Prima, i en lærd skole. - *Præceptorer*: lærere. - *Commentatores*: latin: egentlig personer der kommenterer, her kommentarbind til de klassiske tekster. - *hypochondrisk Blod*: pirreligt sind. - *Baccalaureus*: latin: ældre studerende, akademiker af laveste grad. - *i den ziirligste Chrie*: i den nydeligste lille tale. - *paastod Rang og Sæde over ham*: hævdede at have højere rang og dermed ret til at sidde på en finere plads end han. - *Academiet*: universitetet. - *recensere*: anmelde. - *Dissertation ... H**anis*: latin: Afhandling om H**s lærde mænd. - *Fidibuser*: papirstrimler til optænding.

28

gabede ... paa: gloede på, her lyttede til med åben mund. - *Jøderne... Egypterne*: iflg. 2. Mosebog kap. 12 stemte Gud ægypternes sind gunstigt mod israelitterne, da disse skulle forlade landet. Af deres tidligere fjender fik israelitterne således både sølv- og guldsmykker og klæder.

29

libri memoriales: latin: huskebøger, formentlig indeholdende remser. Manuskriptet har oprindeligt Grammatiker. - *Thesaurer* (af græsk thesauros: skatkammer): ordbøger eller koncentrerede håndbøger. - *Vestibuler*: (af latin vctibulum: indgang): begynderbøger, -*per Accidens*: latin: tilfældigvis. - *de Ciceronianske Skjønheder*: Marcus Tullius Cicero (106-43 fKr.), romersk politiker, forfatter og advokat, efterlod en række tekster, som i formel henseende regnes for de mest fuldendte i den latinske litteratur. - *gjøre sig saa forstaaelig* [i Latinen] *som en Polack*: sigter måske til det faktum, 192 at polsk er stærkt influeret af latin, som langt op i nyere tid var Polens officielle sprog. Især det 17. århundredes poetiske blanding af polsk og latin («maccaronismen») var berygtet. - *Authorer*: forfattere. - *Sallustius*: Gaius Sallustius Crispus (86-35 fKr.), romersk embedsmand og historiker. - *en ajjectert Nar i Preusisk Uniform*: Sallustius deltog i den romerske borgerkrig på Cæsars side og blev senere statholder i provinsen Nordafrika, hvor han groft udplyndrede befolkningen. - *Cicero en efter det Pariser Til-Snit*: Cicero en elegant og overfladisk nar. Sigter vel til det faktum, at Ciceros værker mindre udmærker sig ved dybsindighed end ved formel elegance. - *Plimus*: P. den yngre (62-114), romersk forfatter, især kendt for sine breve, -*for fuld af Blomster*: for blomstrende, dvs. farverig i sin stil. - *Curtius*: Quintus C. (1. årh. e.Kr.), romersk historiker. - *Geb-Recht*: tysk, ordret oversat: Giv ret. - *Homer*: græsk digter fra det 8. årh. f.Kr. Antages at være ophavsmand til *Hiaden* og *Odysseen*.

30

Bemærkelse: betydning. - *Perrault*: Charles P. (1628-1703), fransk forfatter. Deltog i det 17. årh.s litterære fejde mellem »klassicister« og »modernister« med bl.a. digtet *Le Siede de Louis le Grand*, 1687, hvori de antike digtere, deriblandt Homer, blev stærkt nedvurderet til fordel for de samtidige. - *Boileau Despreaux*: Nicolas B.D. (1636-1711), fransk kritiker og satirisk digter. Classicist og modstander af Perrault i ovennævnte litterære fejde. - *Terrasson*: Jean T. (1670-1750), fransk litterat. Tog del i ovennævnte litterære fejde på modernisternes side. Placerede renaissancedigteren Tasso over Homer og Vergil. Fra 1721 professor i græsk og latinsk filosofi. - *Chapelain*: Jean C. (1595-1674), fransk digter og medstifter af Det franske Akademi. Skrev bl.a. eposfragmentet *La Pucelle*, 1656. - *Sentiments*: fransk: følelser. - *Boeotier*: mand fra landskabet Bøotien, der sydøstlige hjørne af det græske fastland. Befolkningen her havde ry for bondskhed. Homer var iflg. overleveringen fra øen Chios. - *de danske Mikkler... de latinske Jurgener*: første led dannet over talemåden: den tyske Mikkler, som betyder den brave, indskrænkede tysker.

31

Tampen: prygleredskab af tov. - *beskjæret*: beskåret. - *den beste Verden*: hentydning til det 18. årh.s theodicédiskussion, jf s. 160f - *det glimrende*: det som blot glimrer, uden at være guld. - *en Enthusiast*: en begejstret person, her nærmest en sværmer. - *Sybaritiske Lyster*: lyst til luksus og vellevned (Den syditalienske by Sybaris var i oldtiden berygtet for indbyggernes vellevned).

32

blindlings: blindt. - *Sclaver*: slaver, her tilhængere. - *brystfældig*: brystfældig, faldefærdig. - *Pyrrhonismus*: skepticisme, altomfattende tvivl (efter den græske filosof Pyrrhon (død 288 f.Kr.), hvis grundsætning var, at man måtte tvivle om alt for at finde sandheden). - *Misocosmi*: latinsk genitiv, altså 'Misocosmus'. - *Præcepta*: latin: regler.

33

employert: ansat. - *Vaysen-Huuset*: vaysenhuset, en stiftelse hvor forældreløse børn bor og undervises (tysk: Waisen = forældreløse). - *Halle*: universitetsby ved floden Saale, ca. 30 km nordvest for Leipzig. Byen var en pietistisk højborg. - *et lovligt Kald*: en gyldig grund. - *Ethymologie*: 193 videnskaben om ords oprindelse. - *Avlede Kiødet AfKiød*: frembragte det syndige (nutids-)menneske ud af deres egen syndige menneskenatur. - *Algodhed Klædes Af Knur*: Her er to læsemåder mulige. 1) Altomfattende godhed kædes sammen af genvordigheder eller knuder, dvs. livets trængsler fjører sig sammen til et godt resultat. 2) Den

algode Gud kedes af (menneskets) knurren. Under alle omstændigheder repræsenterer denne anden »etymologi« et optimistisk modstykke til den foregående, der rent fordømmer menneskelivet. - *deriuere*: derivere, aflede. - *det Aegyptiske Fængsel*: hentydning til jødernes 430-årige fangenskab i Ægypten, jf 2. Mosebog kap. 1-14. Her: jordelivet.

34

Begjærlighed: lyst. - *intet mindre end*: slet intet. - *Marktskrigere*: højtråbende reklamemagere. - *Viintappere*: værtshusholdere. - *Bullenbidere*: bulbidere, bidske hunde. - *Sumimus ... in patriam*: latin: Vi tager pengene og sender æslet tilbage, hvor det kom fra. Sætningen har ikke kunnet lokaliseres, men har muligvis forbindelse med den udtalelse, som tillægges Philip af Makedonien (4. årh. f Kr.): at ingen fæstning er uindtagelig, hvis blot den har et hul så stort, at et æsel belæsset med penge kan komme ind. - *Renommister*: studenter med hang til at prale og slå, gøre sig omtalte. - *Pen-nalister*: ældre studenter, som tyranniserer de yngre. - *Philister*: filistre, åndløse spidsborgere. - *Granadeer*: grenadér, soldat i en særlig eliteafdeling inden for infanteriet. - *Medicus*: mediciner. - *dux gregis ipse caper*: latin: hjordens fører, selv en buk. Unøjagtigt citat fra den romerske digter Ver-gils (70-19 fKr.) *Bucolica*, 7. ekloge vers 7.

35

Pietister: tilhængere af den lutherske fromhedsbevægelse, der gik over Tyskland efter ca. 1650. Til Danmark kom pietismen under Frederik IV, og Ewalds forældre tilhørte bevægelsen (jf s. 162). - *herculisk*: uhyre anstrengende (efter den romerske sagnhelt Hercules, grækernes Herakles, der af Mykenes konge fik pålagt tolv eventyrlige kraftprøver). - *imellem Hirschfeld og Frankfurt*: Frankfurt am Main ligger nær Mainflodens udløb i Rhinen ca. 300 km sydvest for Halle. Hersfeld ligger omtrent midtvejs mellem Halle og Frankfurt. - *af takkede*: forhenværende, også afdankede. - *equiperede*: påklædte, -*paa et Haar*: fuldstændigt.

36

har De got min Herre: er De vel udrustet, min Herre. - *Haand-Værks-Burs*: håndværkssvend (af tysk: Bursche). - *sagte*: sagtens, nemt. - *Physiognomie*: ansigtstræk. - *skildret*: malet. - *Saxenhausen*: Sachsenhausen, forstad til Frankfurt på den anden side af Main.

37

Guld-Børs: pung indeholdende guldmønter. - *med de Dristigste*: blandt de dristigste.

38

oppebie: vente på. - *den nedbryder en af den Dydiges ...*: Meningen er, at mistanken, som rettes mod den dydige, nedbryder en af de sikreste forskansninger mod lastens indtrængen i hans sjæl, nemlig det naturlige ønske om at gælde for et godt menneske. - *den uvittige*: den uintelligente. - *erindre*: minde om.

39

en Pasquill: et smædeskrift. - *noget som Gallien stod paa*: noget som han risikerede at komme i galgen for. - *sin Haarskjærer og sin Balberer*: sin frisør og 194 sin barbér. - *tage i Betænkning*: betænke sig på, tøve med - *Bresche* (fransk, militært): hul - *betænkt*: tænkt på. - *400 Gylden*: En gylden var oprindeligt en guldmønt, siden ca. 1650 også en sølv mønt og en regningsenhed, som brugtes i Tyskland og omliggende stater. Værdien var vekslende fra stat til stat jævnlig også fra by til by.

40

devot: from, også skinhellig. - *Lintøy*: skjortebryst og manchetter. - *den ene Gang over den anden*: gang på gang. - *Fahr zu Kutscher!*: tysk: Kør til, kusk!

41

under Contribution: under skat (meningen er, at han via damens sjæl havde adgang til hendes pengepung). - *Lineamenter*: ansigtstræk. - *Christlieb Vogellein*: tysk, ordret oversat: Kristkær Lillefugl. - *bede*: holde hvil.

42

logement: fransk: bolig. - *satt Vittighed*: moden forstand. - *den langørede Pus*: haren. - *skjærtsende*: muntert legende. - *Agerrenden*: agerfuren, den rende som adskiller to agre. - *Cabrioler*: krumspring.

43

Polarer: poularder. - *standse*: studse, -*forekomme*: komme i forkøbet, undgå. - *Søvnens Forbud*: søvnens

forvarsel, dvs. trætheden.

44

vogte Kammeret: holde sig hjemme. - *sidste Løbedag*: sidste gyldighedsdag, udløbsdag.

45

en Priis Tobak: en lille portion snustobak. - *bestride*: bekæmpe. - *1000 Rixdaler*: Rigsdaleren var dansk mønt fra 1713 til 1875, da den blev afløst af kronen (1 daler = 2 kroner). Der er hos Ewald tale om Courantdaleren, som gjaldt indtil 1813. Værdien vekslede med tiden, men det kan nævnes, at rektor Licht i Slesvig fik 100 rigsdaler for at have den unge Ewald i kost og logi i et år (1755). En typisk pris for et lejlighedsdigt af Ewald var 3 rigsdaler (1776). En rigsdaler underinddeltes i 6 mark og en mark igen i seksten skilling. Klokkeren ved Trinitatis Kirke fik i 1781 6 rigsdaler 5 mark og 4 skilling for at ringe over Ewalds lig. - *Geneve*: by i det sydvestlige Schweiz, lige på grænsen til Frankrig. Blev i det 16. årh. gennem-trængt af den religiøse reformator Johan Calvins lære og erhvervede status som centrum for protestantismen i de fransktalende lande, *sætte ud*: anbringe fordelagtigt, fx på rente.

46

Snauserie: skidt. - *600 Gylden*: se n.t. s. 39. - *Tøyet*: tingene. - *honet*: honnet, hæderlig. - *emphatiske*: eftertrykkelige. - *hen og her tænkende*: tænke frem og tilbage.

47

i en ... Franzoises Lignelse: i skikkelse af en [...] fransk kvinde. - *piquant*: fransk: pikant, tiltrækkende. - *fire Skilling*: fast udtryk for næsten ingenting, svarende til vor tids »fem øre«; jf n.t. s. 45. - *Coeffure* (egentlig coiffure, fransk): hovedbeklædning. - *Skæfer-Hat* (egentlig Schåfer-): hyrdehat. - *Jladdrede*: flagrede. - *viideste*: her = hvideste. - *skjærere*: finere. - *Ala-baster*: alabast, marmorlignende gipsart anvendt til kunstgenstande. - *smagtende*: smægtende, lidende.

48

Basilisk: fabeldyr, hvis blik mentes at være dødbringende. Ofte symbol for djævelen. - *opvarmede i min Barm*: nærrede ved min barm. - *have skilt Jorden ved*: have berøvet jorden. - *det mordiske Gevær*: det morderiske våben.

49

de la Chicaniere: fransk, omtrent: von Krakiler. - *Han gav os an*: Han angav 195 os. I 1685 havde Louis XIV ophævet det næsten 90 år gamle nantiske edikt, der sikrede de franske reformerte (huguenotterne) trosfrihed Helt frem til 1791 var huguenotterne nu uden borgerlige rettigheder i Frankrig. - *Det fortrød dem*: Det gjorde dem vrede.

50

Frontin mon cher: fransk: Frontin, min kære. - *Patagoner*: indianerne i Patagonien i det sydligste Sydamerika; af betydelig legemshøjde. - *Ribbe-Stød*: stød i ribbenene. - *sankede*: samlede. - *til Anseelse*: tilsyneladende.

51

standsede: studsede. - *over den anden*: [den ene] efter den anden. - *toede*: tørrede.

52

Løberen: lakajen. - *Gouvemanten*: huslærerinden. - *Marquien afV****: En marquis er en fransk adelsmand i rang mellem hertug og greve. V*** står uden tvivl for Voltaire, forfatteren af *Candide*, der siden 1755 ejede lystslottet Les Délices uden for Genève og siden 1758 tillige slottene Ferney og Tournay på grænsen mellem Frankrig og Schweiz (jf s. 167). - *artig*: ordentlig, anstændig. - *Eremitage*: fransk: ensom bolig.

53

Blessurer: sår. - *Contusioner*: kvæstelser som følge afslag. - *Spiritus vini*: latin: vinsprit. - *Alteration(s)-Pulver*: sindsbevægelse, -*galant homme*: fransk: gentleman. - (de folkerigste) *Steder*, her: stæder, byer. - *Formaal*, her: offer. - *Zirkel*: cirkel, dvs. omgangskreds. - *Maitressen*: elskerinden. - *Favoriten*: tyrannens mandlige yndling.

54

Procuratorer: sagførere. - *det menneskelige Kjøen*: menneskearten. - *Rulle*: rolle. - *Saturnus*: planeten Saturn; den yderste planet som kan ses med det blotte øje, og den yderste kendte i Ewalds levetid. Uranus opdagedes i 1781. - *Slag*: slags.

55

Mopse(s): moppe, en skødehund - *Bemærkelse*: betydning.

56

Milt-Syge: sygelig melankoli, der tidligere mentes at stamme fra milten. - *tykt Blod*: trægflydende blod, der tidligere mentes at forårsage enten tungsind (som her) eller sanselighed. - *Prakkere*: tiggere, stoddere. - *Arca-dien*: landskab midt på øen Peloponnes i Grækenland Blev både i oldtiden og senere besunget som et idyllisk hyrdelandskab, lykkens sted på jorden. - *Vraaer*: afkroge. - *Ekkel*: afsky. - *Schadenfroh*: tysk: en skadefro person. - *Misanthropen*: menneskehadere. - *æquivoque*: ekvivokke, tvetydige.

57

Intet mindre: slet ikke. - *for Tiden*: før tiden. - *zierligste*: fineste.

58

altforheftig: alt for stærk. - *Krig med Algier*: I 1769 havde sørøverstaten Algeriet erklæret krig mod Danmark for at presse Danmarks traktatlige ydelser i vejret. Som svar sendtes i 1770 en dansk flådeafdeling ned for at indtage byen Algier, hvilket dog mislykkedes. En følge af fiaskoen var det i øvrigt, at Ewalds beskytter, J.H.E. Bernstorff, mistede sin post som udenrigsminister (jf s. 169). - *Freden imellem Russen og Tyrken*: Rusland og Tyrkiet førte en af deres mange indbyrdes krige 1768-74. Danmark var traktatligt forbundet med Rusland - *Aabenbaringen*: Johannes' Åbenbaring, det sidste skrift i Det nye Testamente. Skildrer i en række syner de sidste tider før verdens undergang og Kristi genkomst. - *staae tiere Fare*: står oftere i fare. - *Phænomenon*: græsk: fænomen.

59

Ewa havde Lyst at spise Æbler: syndefaldet, jf 1. Mosebog kap. 3. - *Et Æble*¹⁹⁶ ... *Troias Ødelæggelse*: Den trojanske krig, som Homers Iliade beretter om, begyndte med, at gudinderne Afrodite, Pallas Athene og Hera stredes om et æble, der bar påskriften »Til den skønneste«. - *Rom ... en Gaas*: År 387 fKr. trængte gallerne nordfra ind i Rom og belejrede byens sidste forsvarere på byhøjen Capitolium. En nat forsøgte de at indtage Capitolium ved én for én at klatre op ad en stejl, ubevogtet klippevæg, men gudinden Junos hellige gæs begyndte at skræppe, så romerne vågnede og drev gallerne bort. Derved undgik Rom udslettelsen. - *Frankerigs store Henrick ...*: Henri IV (1553-1610) rustede i sine sidste år til en storstilet krig mod huset Habsburg, specielt i Østrig og Spanien. Ewalds forklaring på krigsplanerne - den skønne dame - er imidlertid uklar og næppe historisk. - *en anden stor Prinds ... et Ørfigen*: Kurfyrst Johann Sigismund af Brandenburg og hertug Philip Ludwig af Pfalz-Neuburg var o. 1609 blevet enige om at sikre sig det herreløse hertugdømme Julich og Kleve (i det nuværende Vesttyskland, på grænsen til Holland) ved et ægteskab mellem kurfyrstens datter og hertugens søn. Men ved bryllupstaflet kom det til en ordstrid, og kurfyrsten gav hertugen en ørfigen. Det deraf følgende brud skal have været en forberedende faktor til Tredivårskrigen. - *Tycho Brahe...*: Tyge Brahe (1546-1601), dansk astronom, der på Hven i Øresund byggede observatorierne Uraniborg og Stjerneborg. Han forlod Danmark i 1597 pga. uoverensstemmelser med kongen, Christian IV. Ewald refererer til et sent optegnet og tvivlsomt sagn om, at T.B. skulle være blevet uenig med rigshovmester Christoffer Valken-dorff om en hund. - *Christian den Ilden*: Chr. II (1481-1526), konge af Danmark og Norge 1513, af Sverige 1520, blev forjaget i 1523. Han traf på et bal i Bergen i 1509 borgerpigen Dyveke, som han dansede med og samme nat tog til sin elskerinde. Hans årelange forhold til Dyveke (og til hendes mor, Sigbrit Villoms) vakte megen forargelse, især blandt adelen, og forøgede hans popularitet. - *Hiame ... en maadelig Poet*: Iflg. Saxos Danmarkskrønike besluttede danskerne efter Frode Fredegods død, at kongemagten skulle overgå til den mand, som kunne digte det bedste lokvad over den afdøde. En bonde ved navn Hjarne digtede et for-dringsløst vers og vandt dermed Froles udstrakte rige (6. bog kap. 1).

60

Nadvere: aftensmad. - *Panthakak skrabede*: at skrabe eller gøre skrabud med foden gjaldt tidligere som et høflighedstegn på linie med et buk. Jf udtrykket samme side: skrabende og bukkende.

61

Cathecet: hjælpepræst; person der katekiserer, dvs. underviser menigheden i religion gennem spørgsmål og svar. - *Stoele-Kone*: den kone, som sørgede for at holde kirkestolene rene. - *Brochmand*: professor, siden biskop Jesper Brochmands huspostil, en folkelig evangelieforklaring, der første gang udkom

1635-36 og siden i to århundreder hævdede sig som hjørnesteinen i den dansk-norske andagtslitteratur. - *den Kielske Gros-Fyrste*: hertug Karl Frederik af Holstein-Gottorp (1700-1739), der efter afslutningen af Den store nordiske Krig 1720 blev drevet ud af Slesvig og måtte aflevere sine besiddelser dér til den danske konge Frederik IV.

197

62

Accissen: indenlandsk afgift på forbrugsvarer, gerne opkrævet når varerne blev ført fra landet ind i byen. - *holdtfor*: holdt for, mente. - *et Haarbredt*: en hårsbred, en smule. - *Satyre*: satire. - *bandende som en Gascogner*: indbyggerne i den sydvestfranske provins Gascogne havde ord for at være stortalende.

63

Sand paa Gulved ... Sand-Huuset: Det var førhen skik at bestrø de hvidskurede plankegulve med sand - og at drysse sand fra et såkaldt sandhus over frisk beskrevet papir for at undgå udtværing af blækket, - *glemte alle sine Concepter*: glemte planerne til sin historie, overført: mistede fatningen, - *første virkende Aarsag*: hentydning til Leibniz' og Wolffs filosofi, jf n.t. s. 25. - *Leibnitz*: Gottfried Wilhelm L. (1646-1716), tysk universalbegavelse, jf. s. 160. - *Triumvir*: triumvir (latin), den ene af tre stormænd. - *Wolff*: Christian W. (1679-1754), tysk matematiker og filosof, der populariserede og systematiserede Leibniz' optimisme. - *Pope*: Alexander P. (1688-1744), engelsk digter og kritiker, hvis hovedværk *An Essay on Man* (1732-34) udtrykker den optimistiske filosofi, omend det mindre er inspireret af Leibniz end af filosoffer som Shaftesbury og Bolingbroke.

64

Collegier: universitetsforelæsninger. - *Ride-Skoelen, Fegte-Boden*: Siden renæssancen indgik ridning og fægtning sammen med en række universitetsstudier i en ung adelsmands dannelsesprogram. - *afsee*: undvære. - *Bur-mann*: formentlig en hentydning til Pieter Burmann den ældre (1668-1741), professor i Leyden, som i 1726 havde udtalt sig uheldigt om de lærdes standard i Danmark, og som blev tilrettevist pseudonymt af Ludvig Holberg i et latinsk åbent brev: Holgeri Dani ad P. Burmannum Epistola (Brev fra Holger Danske til P. Burmann). Holbergs valg af pseudonym rummer igen en hentydning, som Ewald naturligvis også spiller på, til folkevisen Holger Danske og Burmand (*Danm. gi Folkeviser* nr. 30), hvori Burmand er en grim kæmpe, der besejres af Holger. - *Defendens*: defensor, som skal forsvare en påstand eller en disputats. - *for ved*: foran. - *Opponenten*: defensors modstander, hvis opgave er at kritisere den fremførte påstand, - *den store Verdslig-Viise(s mindste Ord)*: hentydning til Chr. Wolffs betegnelse for sin og Leibniz' filosofi: Weltweisheit, verdslig visdom. - *det almindelige Sprog*: det sprog, som forstås af alle verdens indbyggere. Tanken om et sådant beskæftigede oplysningstiden, men blev først realiseret med kunstsprogene Volapiik 1880 og Esperanto 1887. - *at deducere ham til absurdum*: at pille hans argumenter fra hinanden.

65

refutered: gendrevet. - *burlesque*: fransk: burleske, lavkomiske. - *scaramutzi-ske*: adjektiv dannet af Scaramuccio, en fej, storpralende tjenerfigur i den italienske commedia dell'arte; slyngelagtige.

66

foretrække ham en anden: foretrække en anden frem for ham.

67

Plump-Køller: tunge, klodsede våben. - *Alexander*: A. den Store (356-323 f.Kr.), konge af Makedonien. Skabte et hellensk imperium ved at erobre hele Perserriget incl. Babylonien og Ægypten under sit store felttog 334-323. - *som Alexander ... Jorden for snever*: refererer muligvis til de rygter, der kort før Alexanders død gik om, at han ville genopbygge 198 Babelstårnet, jf historien om dette tårn i 1. Mosebog kap. 11. - *Ammons Søn*: en titel, som Alexander modtog af ypperstepræsten, da han under sit felttog besøgte templet for den ægyptiske gud Amon. Grækerne identificerede Amon med Zeus. - *Phalanx*: falanks, slagorden. Den makedonske falanks, skabt af Alexanders fader Philip, var særegen ved at bestå af en offensiv rytterifløj og en defensiv infanterifløj. - *Titan*: kæmpe. Titanerne var i græsk mytologi de tolv uregerlige børn, som Uranos og Gaia, Himlen og Jorden, fik med hinanden ved verdens begyndelse. - *Sacer*: indbyggerne i Saqqara, en oldtidsby i Ægypten, beliggende ved Nilen syd for det nuværende Cairo. - *Sogdianer*: indbyggerne i Sogdiana, den nordøstlige provins i det gamle Perserrige, nu i Sovjetunionen sydøst for Aralsøen. Alexander brugte flere år på at besejre sogdianerne. - *besynderlige*: usædvanlige (i positiv forstand).

68

par honneur: fransk: for ærens skyld, dvs. uden at tjene på det. - *forskudt*: opbrugt.

70

resoluere til: beslutte sig til. - *galonnerie*: besat med guld- eller sølvindvævede bånd (tresser). - *Pjlegma*: flegma, besindighed.

71

Forbindligheder: forbindtligheder, høfligheder. - *udbetinger sig*: kræver. - *den Vestphaliske, den Kjøbenhavnske, og den Fontainebleauiske Fred*: Den westfalske fred 1648 afsluttede Trediveårskrigen, hvori Christian IV havde deltaget, og styrkede Sverige på Danmarks bekostning. Den københavnske fred 1660 afsluttede tre års krig mellem Danmark (Frederik III) og Sverige (Carl X Gustav); Danmark mistede ved freden Skåne, Halland, Blekinge, Hven og Bohuslén. Freden i Fontainebleau 1679 afsluttede Den skånske Krig 1675-79 mellem Danmark (Frederik V) og Sverige (Carl XI) og konfirmerede den for Danmark ydmygende københavner-fred.

72

enckelte: enkle. - *Over-Last*: ulejlighed. - *Denfranskeste*: den frankeste. - *af-fectere*: efterligne.

73

Liberie: tjener- eller kuskeuniform. - *Timon*: T. fra Athen (5. årh. f.Kr.) skildres af Plutark og Lukian som en stor misantrop. Shakespeare skrev i 1607-08 et drama om ham (*Timon of Athens*). - *quækeriske*, omtrent: verdensfjerne; adjektiv dannet af substantivet kvæker, d.e. et medlem af et kristent trossamfund, som blev grundlagt 1650 i England men siden skabte kolonier i Nordamerika. Kvækerne var modstandere af militærtjeneste og privat ejendomsret.